

Liisa Saarenmaa

Metsäklusterin vastuu maaseudun kehittämisessä

Mitä metsäklusteri on?

Käsitteenä metsäklusteri on vasta vajaa 10 vuotta vanha, mutta sen suosio arkikielenkäytössä on suuri. Harva termin käyttäjä edes tietää, mitä sanalla täsmällisesti tarkoitetaan. Sitä kuitenkin käytetään mielellään, koska se korvaa vanhanaikaiselta kalskahtavan termin metsäsektori ja korostaa metsäalalle kehittyneen high tech-osaamisen merkitystä kansantalouden veturina.

Metsäklusterilla onkin Suomelle suurempi merkitys kuin yhdellekään toiselle EU-maalle. Suomen osuus maailman metsistä on vain 0,5 prosenttia, mutta metsäteollisuuden tuotannosta 5 prosenttia, metsäteollisuustuotteiden viennistä 10 prosenttia, paperin ja kartongin viennistä 15 prosenttia, painoja ja kirjoituspaperin viennistä 25 prosenttia ja paperikonetuotannosta 25 prosenttia. Suomen vientituloista noin kolmannes saadaan metsäteollisuustuotteista.

Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen julkaisema ja Markku Lammin toimittama katsaus ”Paperin, koneiden ja osaamisen menestystarina” määrittelee metsäklusterin seuraavasti: ”Metsäklusteri on kehittynyt metsäteollisuuden tuotteiden, sellun, paperin, kartongin ja sahatavaran ympärille. Näiden tuotteiden valmistaminen on synnyttänyt Suomeen koneita ja laitteita rakentavia konepajoja, erityispanosten valmistajia, kemian teollisuutta, palvelujen tuottajia sekä näitä tukevia lähialoja ja merkinnyt suurta panostusta korkeakouluissa ja tutkimus-

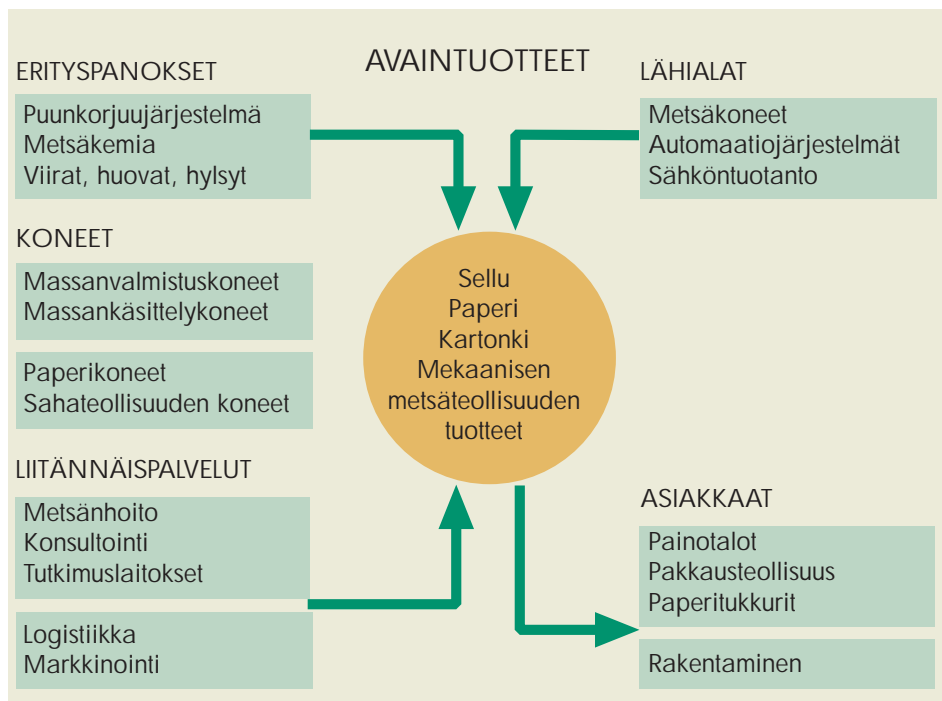
laitoksissa. Myös asiakkaat ovat hyötäneet vahvasta metsäteollisuudesta”.

Metsäklusterin osa-alueita avaintuotteiden lisäksi ovat erityispanokset, kuten puunkorjuujärjestelmä, metsäkemia, viirat, huovat ja hylsy; koneet kuten massanvalmistus- ja käsittelykoneet, paperikoneet ja sahateollisuuden koneet; liitännäispalvelut kuten metsänhoito, konsultointi ja tutkimuslaitokset; lähialat kuten metsäkoneet, automaatiojärjestelmät ja sähköntuotanto sekä asiakkaat, joita ovat painotalot, pakkausteollisuus, paperitukkurit ja rakentaminen.

Metsänhoitaja jää ällistelemään metsätalouden vähäistä roolia selvästikin insinöörivetoisella metsäklusterilla. Esimerkiksi metsänhoito nähdään pelkkänä liitännäispalveluna. Metsänhoidon lisäksi ainoastaan puunkorjuu ja metsäkoneet vaikuttavat mahdollisilta maaseudun elinkeinoilta, kun taas koko muu osa metsäklusteria viittaa vahvasti teollisuuspaikkakuntiin tai suurkaupunkeihin.

Kun kysytään, mikä on metsäklusterin vastuu maaseudun kehittämisessä, joudutaan suurin osa metsäklusteria insinööripainotteisen lähestymistavan vuoksi rajaamaan kysymyksen ulkopuolelle.

Ilman maaseutua, siellä kasvavia metsiä ja maaseudun ihmisiä metsäklusteria ei kuitenkaan voisi olla olemassa. Niinpä koko metsäklusterin pitäisi olla kiinnostunut alkulähteestään metsästä ja sen hyvinvoinnista, josta maaseudulla asuvat ihmiset pitävät huolta.

Metsäklusteriin kuuluvat osa-alueet Etlatieto Oy:n mukaan.

Kiinnostuksen puutteesta ei ainakaan voida syyttää metsäklusterin yhtä tärkeintä asiakasryhmää eli painotaloja, joista esimerkiksi hollantilaiset ovat lähestyneet kirjeitse jopa valtioneuvoston jäseniä ja vaatineet vanhojen metsien suojeluun lisää pontta. Asiakkaan toiveita kuunnellaankin metsäteollisuudessa herkimmin korvin, mikä on tarkoittanut pikemminkin määrätietoista ympäristöpolitiikkaa kuin vastuun ottamista maaseudun kehittämisestä.

Globalisoituvassa maailmassa paikallisen väestön etujen ajaminen on tullut yhä vaikeammaksi. Markkinatalouden raudankovat lait ovat tulleet tutuksi myös maamme itärajan takaiselle maaseutuväestölle, jonka mahdollisuuksia käyttää hyväkseen alueensa luonnonvaroja rajoittaa keskieuropalaisten kuluttajien ympäristötietoisuus. Euroopan ”viimeiset erämaat” on säilytettävä, vaikka se tietäisi metsien hakkuista riippuvaisten ihmisten vajoamista pysyvästi köyhyyteen. Esimerkiksi Karjalan tasavallan metsistä 39 prosenttia on käyttörajoitusten piirissä, mikä merkitsee toimeentulomahdollisuuksien menetystä tuhansille ihmisille.

Myös Suomessa on alueita, joilta metsäyhtiöt eivät suostu ostamaan puuta asiakkaidensa tai ympäristöjärjestöjen vaatimuksesta. Sellaisia ovat olleet mm. Kuusamon yhteismetsän kiistellyt alueet ja jotkut vanhojen metsien inventointialueeseen kuuluneet alueet, joita ei ole liitetty varsinaiseen suojeluohjelmaan.

Kun metsäklusteri ei voi toimia vastoin asiakkaidensa toivomusta vaarantamatta olemassaoloaan, voiko sen edes olettaa ottavan vastuuta maaseudun kehittämisestä?

Maaseutu autioituu

Maaseutu autioituu Suomessa nopeasti. Vuonna 1996 Pohjois- ja Itä-Suomi olivat voimakasta muuttotappioaluetta Oulua ja sen lähiympäristöä lukuunottamatta. Muuttovoittoalueita olivat suurimmat kaupungit lähiympäristöineen eli Helsinki, Turku, Tampere, Jyväskylä ja Oulu. Voidaan kysyä,

onko kaupunkien imu jo niin voimakasta, ettei maaseutua pelasta enää mikään.

Metsäklusterin kannalta maaseudun autioituminen on selvä uhka, sillä teollisuuden puuhoito joutuu vaaraan, ellei metsien hoito- ja hakkuutöihin riitä enää ihmisiä. Metsäklusterin suuri paradoksi on siinä, että varsinainen alkutuotanto eli korjuu ja lähikuljetus työllistävät suhteellisen vähäisen määrän ihmisiä, mutta metsätalouden kerrannaisvaikutukset ovat suuremmat kuin monella muulla alalla. Se johtaa helposti väärinkäsitykseen, että metsää voidaan ottaa pois puuntuotannon piiristä ilman että välittömät vaikutukset työllisyyteen olisivat suuret.

Luonnonsuojeluohjelmien vaikutusta työllisyyteen vähätellään vertaamalla niiden vaikutuksia metsätöiden koneellistamiseen. Vaikka koneellistaminen onkin vähentänyt metsässä olevia työpaikkoja merkittävästi, sen vaikutus on täysin erilainen kuin metsäalueiden siirtäminen pois puuntuotannosta.

On itse asiassa melko yhdentekevää millä tavoin puuta korjataan, kunhan sitä korjataan, sillä vain puunkorjuu voi käynnistää sen pitkän ketjun, joka johtaa kannolta asiakkaalle, ja jonka jokainen lenkki tarjoaa työtä ja toimeentuloa lukuisille ihmisille. Lapin ja Kainuun metsäkeskusten tekemät laskelmat osoittavat, että 100 000 mottia korjattua puuta merkitsee 30–50 työpaikkaa. Kun puu suojeleohjelmien tai muiden syiden vuoksi jää kokonaan korjaamatta, vaikutukset aluetalouteen ovat hyvin kielteiset.

Usein väitetään, että suojelualueet etenkin kansallispuistot ovat vetovoimatekijä, joka houkuttelee matkailuyrittäjiä ja siten parantaa paikkakunnan työllisyyttä. Jos suojelualueilla tällaisia suotuisia työllisyyttä edistäviä vaikutuksia onkin, ne jäävät kovin paikallisiksi. Suomen pahimmat muuttotappioalueet sijaitsevat täsmälleen samoilla seuduilla kuin suurimmat kansallispuistotkin. Kansallispuistojen perustamisen ei tietenkään voi väittää vaikuttavan suoranaisesti ihmisten muuttohalukkuuteen, mutta ne eivät näytä sen paremmin olevan mikään tae ihmisten jäämisestä kotiseudulle.

Ympäristöpainotteista metsäpolitiikkaa

Ympäristöpainotteisuus näkyy metsäpolitiikassa, kun tarkastellaan minkälaisia ohjelmia ja säädöksiä on viime aikoina tehty. Metsätalouden ympäristöohjelma, vanhojen metsien suojeleohjelma, uudet metsälait ja luonnonsuojelulaki tähtäävät yksituumaisesti luonnon monimuotoisuuden suojelemiseen puuntuotannon kustannuksella. Luonnonsuojelua on tarkoitus rahoittaa seuraavien 10 vuoden aikana 3,2 miljardilla markalla. Myös metsänhoitotöiden tukemiseen on odotettavissa jonkin verran lisää rahaa, mutta selvästi vähemmän kuin luonnonsuojeluun.

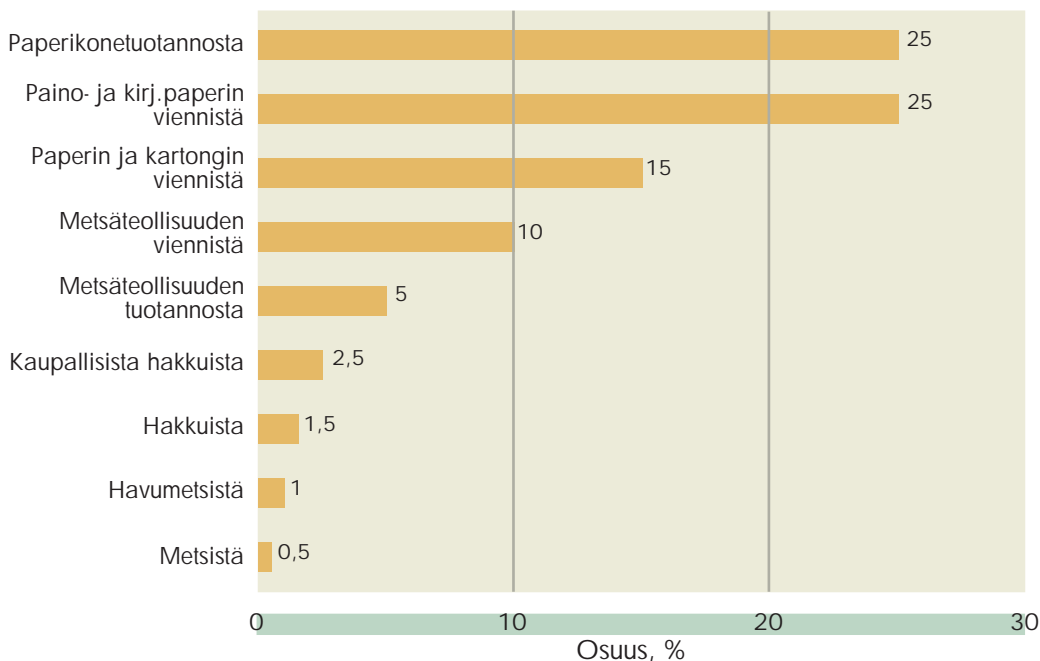
Suomen metsien luultua alhaisempi kasvu on pakkottanut eri tahot tarkistamaan metsäpolitiikan kursia ja parhaassa tapauksessa se merkitsee uuden, selkeämmin puuntuotantoon tähtäävän metsäpolitiikan alkua. Ensi oireena siitä on vasta aloitettu nuorten metsien hoidon kampanja, joka tähtää taimikonhoitorästien purkamiseen.

Maaseutupolitiikkaa tarvitaan

Koska markkinavoimat ja ympäristöpolitiikka eivät pysty säilyttämään maaseutua elinvoimaisena, tarvitaan määrätietoista maaseutupolitiikkaa, jonka tavoitteena on turvata maaseudun kehittymismahdollisuudet. Maaseutupolitiikka kuuluu maa- ja metsätalousministeriön toimialaan, mikä näkyy selvästi myös ministeriön toiminta-ajatuksista: ”Maa- ja metsätalousministeriön tehtävänä on luoda edellytykset uusiutuvien luonnonvarojen kestäville ja monipuoliselle käytölle, maaseudun elinkeinojen ja vapaa-ajantoimintojen kehittämiseksi sekä turvata uusiutuviin luonnonvaroihin saatavien hyödykkeiden laatu”.

Vaikka maaseudun kehittäminen koetaan yhdeksi tärkeimmistä lähivuosien haasteista, keinot sen toteuttamiseen ovat melko vähissä. Hampaattomaan maaseutupolitiikkaan on useita erilaisia syitä. Yksi tärkeimmistä on se, ettei maaseutupolitiikkaa koeta erityisen ”seksikkäänä” esimerkiksi ympäristöpolitiikkaan verrattuna.

Suomen EU-jäsenyys muutti ratkaisevasti maatalouspolitiikkaa ja samalla maaseudun elinehtoja. Jäsenyyden myötä maatalojen määrä Suomessa on

Suomen osuus maailman metsävaroista, metsäteollisuuden tuotannosta ja viennistä sekä paperikoneutuotannosta (Suomen metsäyhdistys).

vähentynyt ja vähenee edelleen. Joidenkin arvioiden mukaan maatilojen määrä vähenee vuoteen 2005 mennessä 50 000–70 000 tilaan.

Maaseudun rakennemuutosta pyritään helpottamaan EU-rahoitteisten 5b- ja 6-alue tukien avulla. Suomalaiset ovat olleet kuitenkin verraten laiskoja hakemaan EU-rahaa, mikä saattaa johtua haku-menettelyn monimutkaisuudesta mutta myös hiljaisesta muutosvistarinnasta ja todellisen yrittäjyyden puutteesta.

Maa- ja metsätalousministeriö on kartoittanut maaseudun kehityksen esteitä vuonna 1996 julkaisussa maaseutuohjelmassa. Sellaisiksi luetellaan näköalattomuus ja muutosvistarinta, sektoroitunut hallinto, asiantuntijaorganisaatioiden hidas uudistuminen, yksipuolinen elinkeinorakenne, elintarvikkeiden keskittyminen ja palveluiden poistuminen.

Metsäklusteriin maaseutuohjelma ei juurikaan tukeudu, mutta yrittäjyyden merkitystä korostetaan ja puun jatkojalostus nähdään tarpeellisenä. Metsävaroja ja metsätaloutta maaseutuohjelmassa ei käsitellä omana lukunaan, vaan sivutaan siellä täällä

muiden asioiden yhteydessä. Metsätalouden sivurooli maaseudun kehittämissuunnitelmassa johtuu ehkä siitä, että hallinnollisesti metsätalous on ollut enemmän tai vähemmän alisteista maataloudelle. Se on ollut maataloilla sivulinkeino, joka on saanut osakseen vähemmän huomiota kuin maatalous. Maataloudesta irrallaan olevat metsätalolliset ovat suhteellisen uusi ilmiö.

Pelkkä puuraaka-aineen tuottaminen ei kuitenkaan riitä pitämään maaseutua asuttuna saati auttaa sitä kehittymään. Puulle pitää saada lisäarvoa jatkojalostamalla sitä. Siihen taas tarvitaan todellista yrittäjyyttä, jota ennen EU-jäsenyyttä harjoitettu maatalouspolitiikka ei välttämättä edistänyt.

Metsäklusterin mahdollisuudet maaseudun kehittämisessä

Metsäklusterilla on hyvät mahdollisuudet olla mukana maaseudun kehittämisessä. Klusteriin kuuluu osia, kuten metsänhoito, puunkorjuu ja metsäkoneet, joiden voidaan ajatella olevan suuremmissa vastuus-

sa maaseudun kehittämisestä kuin esimerkiksi painotalojen tai paperikoneen valmistajien. Koko vastuukysymys kuitenkin hämärtyy, kun toimitaan markkinatalouden ehdoilla. ”Asiakas on aina oikeassa”-periaate johtaa siihen, että todellista vastuunkantajaa ei voida osoittaa.

Markkinataloudessa vastuu maaseudun kehittämisestä kuuluu viime kädessä maaseudulla asuville ihmisille. Kun paljon parjattu holhousyhteiskunta väistyy, ihmiset ovat enemmän tai vähemmän oman onnensa nojassa markkinavoimien jyllätessä ilman että yhteiskunnalla on juurikaan mahdollisuuksia niiden säätelyyn.

Uudessa tilanteessa yrittäjyyttä on tarjottu ratkaisuksi niin työttömyyden torjuntaan kuin maaseudun asuttuna pitämiseen. Yrittäjyyttä ei kuitenkaan saada syntymään tyhjältä, vaan tarvitaan ideoita, osaamista, pääomaa ja markkinoita. Metsäklusteri tarjoaa monipuolisen toimintaympäristön todelliselle yrittäjyydelle ja uudet ideat ja niiden toteuttaminen puolestaan edesauttavat metsäklusterin voitokulkua. Metsäklusteri ei voi yksin ottaa vastuuta maaseutupolitiikasta, mutta metsäklusteri ja maaseutu voivat yhdessä toimien tukea toistensa kehittymistä.

■ MMT Liisa Saarenmaa on metsäneuvos Maa- ja metsätalousministeriössä.